

Pelyach István

DAMJANICH JÁNOS, „A MINDIG GYŐZTES” TÁBORNOK

Pelyach István
Damjanich János,
„a mindig győztes” tábornok

Pelyach István X 248736

Damjanich János, „a mindig győztes” tábornok

Line Design
2018

A kiadvány a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg

Nemzeti Kulturális Alap

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001281080

A sorozat szerkesztője Hermann Róbert

A borítón Damjanich János. Szamossy Elek litográfiája, 1873.
A háttérképen az 1848. december 15-i jarkováci ütközet látható.

X₂₇₈₇₃₆

© Anka László, Bajzik László, Hermann Róbert, Kemény Krisztián,
Pelyach István, Rubin Dezső, Zakar Péter, 2018
© Line Design, 2018

Tartalom

<i>Pelyach István:</i> Bevezető	15
<i>Pelyach István:</i> Damjanich János zászlóaljparancsnoki kinevezése és szervező tevékenysége 1848 nyarán	19
<i>Kemény Krisztián:</i> Indokolatlan kegyetlenség vagy „keserű szükség”?	
A „Professzor” és a „Nagy Renegát” konfliktusa 1848 novemberében	33
Két katona pályafutása 1848 őszéig	33
Lagerdorf, 1848. november 9.	38
„Vörös sapkások” a „forró katlanban”: Fehértemplom 1848 nyarán	42
Vetter és Damjanich „vitája”	45
Összegzés	50
Melléklet	50
<i>Pelyach István:</i> Adalék Damjanich János honvéd tábornok katonai portréjához	59
<i>Pelyach István:</i> Egy szerb származású magyar honvéd tábornok levele a szerb csapatok főparancsnokához 1849. januárjában	69
<i>Pelyach István:</i> Egy elmulasztott várostrom tanulságai (Az aradi vár „ostroma” 1849 januárjában)	77
<i>Hermann Róbert:</i> Damjanich Szentesen	93
<i>Kemény Krisztián:</i> A második szolnoki ütközet (1849. március 5.)	105
Bevezetés	105
A cs. kir. csapatok újra Szolnokon (1849. január 28. – március 4.)	106
A magyar oldal (1849. január 27. – március 4.)	116
A szembenálló felek	125
Az ütközet első szakasza: harc Szolnokért	134
Az ütközet második szakasza: az Ottinger-lovasdandár felvonulása és harca	147
Veszteségek	150
Az ütközet után	153
Összegzés	158
Melléklet	160
<i>Hermann Róbert:</i> A tápióbicskei ütközet 1849. április 4-én	171
Az ütközet historiográfiája	171
A felvonulás	174
Az ütközet	183
Az ütközet kérdőjelei	188
A résztvevő erők	192
<i>Anka László:</i> Katolikus plébánosok kivégzése a tavaszi hadjáratban	195

<i>Rubint Dezső</i> : A váci ütközet 1849 április 10.	209
Előzmények	209
A váci ütközet	214
Függelék	227
<i>Bajzik László</i> : Damjanich János aradi várparancsnoksága és Arad erődjének kapitulációja	229
Damjanich Aradra kerülése és annak előzményei	229
Damjanich és Perczel Miklós együtt Aradon	232
Arad vára Perczel Miklós távozása után	238
Damjanich aradi várparancsnoksága	239
Az aradi vár kapitulációjának folyamata	249
Az aradi vár honvédhelyőrségének létszáma és ellátottsága a kapituláció idején	262
Közlemények, emlékezések és gondolatok az aradi kapitulációról	264
Epilógus	271
<i>Zakar Péter</i> : Damjanich János felesége számára írt imádsága	277
<i>Pelyach István</i> : Egy legenda nyomában. Vécsey Károly gróf kézcsókja az akasztófa árnyékában	291
Okmánytár	
<i>Összeállította Hermann Róbert és Pelyach István</i>	313
1. Milánó, 1841. október 7. Damjanich János cs. kir. főhadnagy levele Fábian Gábornak Aradra: panaszkodik, hogy láthatólag nem a legalkalmasabbakat, hanem a leghülyebbeket sorozzák be mostanság katonának, ami számára, mint magyar hazafi számára igen fájdalmas	313
2. Szabadka, 1848. április 4. délután 4 órakor Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	314
3. Pécs, 1848. április 7. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	314
4. Pettau, 1848. április 13. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához és anyósához, Csernovics Jánosné Bosnyák Jozefához	315
5. Laibach, 1848. április 16. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	316
6. Budapest, 1848. április 16. A magyar minisztertanács határozata a magyarországi főhadparancsnokságok fölötti rendelkezésről, Mészáros Lázár hadügyminiszter hazajöveteléről és a határőrvidékről	316
7. Laibach, 1848. április 27. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	317
8. Verona, 1848. május 10. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	318
9. Verona melletti tábor, 1848. május 11. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	319
10. Rondelloi tábor Verona mellett, 1848. május 16. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	319
11. Verona, 1848. május 27. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	320
12. Cestelaccio, 1848. június 3. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	321

13. Mantova, 1848. június 4. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	322
14. Verona, 1848. június 6. Damjanich János cs. kir. százados levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	322
15. Pest, 1848. június 21. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	323
16. Óbecse, 1848. június 27. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	324
17. Óbecse, 1848. július 9. reggel 4 órakor Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	324
18. Óbecse, 1848. július 21. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	325
19. Óbecse, 1848. július 29. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	326
20. Óbecse, 1848. augusztus 15. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	326
21. Óbecse, 1848. augusztus 21. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	327
22. Óbecse, 1848. augusztus 25. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	328
23. Óbecse, 1848. szeptember 9. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	328
24. Óbecse, 1848. szeptember 23. Damjanich János honvéd őrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	329
25. Nagybecskerek, 1848. november 12. Vetter Antal vezérőrnagy jelentése a lagerdorfi ütközetről Mészáros Lázár hadügyminiszternek	330
26. Vercs, 1848. november 13. Damjanich János alezredes jelentése a lagerdorfi ütközetről az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak	330
27. Vercs, 1848. november 12. Damjanich János alezredes jelentésének melléklete a lagerdorfi ütközetben kitűnt egyénekről	330
28. Nagybecskerek, 1848. december 9. Damjanich János honvéd ezredes levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	330
29. Budapest, 1848. december 20. Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása Kiss Ernő vezérőrnagyhoz, Damjanich János és Asbóth Sándor százados elvezényléséről	331
30. Budapest, 1848. december 22. Kossuth Lajos, az OHB elnöke Kiss Ernőt altábornaggyá nevezi ki és felajánlja neki a szlavóniai főhadparancsnokságot.	331
31. Budapest, 1848. december 22. Kossuth Lajos, az OHB elnöke levele Damjanichhoz Szegedre: közli, hogy nem vezénylik el a délvidékről és hamarosan kinevezik tábornokká	332
32. Szeged, 1848. december 24. Damjanich János ezrede levele Kossuth Lajoshoz, az OHB elnökéhez, melyben felajánlja további szolgálatát a hazának	333
33. Budapest, 1848. december 28. Damjanich János tábornoki kinevezése	333
34. Kisújszállás, 1849. január 4. Kossuth Lajos, az OHB elnöke rendeletei a hadügyminisztériumhoz Damjanich kinevezéséről a miskolci sereg vezérévé	333
35. Nagybecskerek, 1849. január 6. Vukovics Sebő kormánybiztos Kossuthnak Debrecenbe jelenti, hogy a déli hadsereg forrong	334

36. Debrecen, 1849. január 9. Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasításai Esterházy Sándor és Damjanich János vezérőrnagynak, Gaál Miklós ezredes aradi, és Hadik Gusztáv ezredes szegedi parancsnokoknak	334
37. Debrecen, 1849. január 10. Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása Damjanich Jánosnak, délvidéki katonai elgondolásokról	335
38. Nagybecskerek, 1849. január 17. Damjanich János honvéd vezérőrnagy levele Kuzman Todorović vezérőrnagyhoz, a szerb-osztrák hadtest főparancsnokához	335
39. Debrecen, 1849. január 17. Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasítása Almásy Pálnak, a képviselőház alelnökének és teljhatalmú országos biztosnak, a bácsi és bántási hadtestek felvezénylése tárgyában	335
40. Nagybecskerek, 1849. január 18. Damjanich János honvéd vezérőrnagy levele feleségéhez, Csernovics Emíliahoz	336
41. Debrecen, 1849. január 19. Kossuth Lajos, az OHB elnöke utasításai Damjanich János vezérőrnagyhoz a bántási hadtest felvezénylésével kapcsolatban	337
42. Perjámos, 1849. január 24. Damjanich János vezérőrnagy jelentése az OHB-hoz	338
43. Újarad, 1849. január 25. este 7 óra Gaál Miklós honvéd vezérőrnagy átirata Damjanich János honvéd vezérőrnagynak Fénylakra. Megkezdte 24-én reggel Arad vára bombázását. Mivel az ellenség Temesvárról felmentő hadat vár, kéri, hogy háta fedezése céljából Arad helyett Vingára menjen	340
44. Szelindek, 1849. január 26. József Bem vezérőrnagy, az észak-erdélyi hadsereg parancsnokának levele Gaál Miklós vezérőrnagyhoz, az aradi ostromsereg parancsnokához: segítséget kér	340
45. Órad, 1849. január 30. Damjanich János vezérőrnagy jelentése az OHB-hoz	341
46. Órad, 1849. január 30. Damjanich János vezérőrnagy jelentése az OHB-hoz: javasolja segítség küldését Bemnek Erdélybe	341
47. Órad, 1849. január 30. Damjanich János vezérőrnagy jelentése az OHB-hoz: segítséget küld Bemnek Erdélybe	342
48. Újarad, 1849. január 30. Gaál Miklós honvéd vezérőrnagy átirata Boczkó Dániel kormánybiztosnak	342
49. Órad, 1849. január 31. Damjanich János vezérőrnagy átirata Boczkó Dániel kormánybiztosnak	343
50. Arad, 1849. január 31. Boczkó Dániel kormánybiztos átirata Damjanich János vezérőrnagynak	343
51. Órad, 1849. január 31. Damjanich János vezérőrnagy átirata Boczkó Dániel kormánybiztosnak	343
52. Arad, 1849. február 1. Boczkó Dániel kormánybiztos átirata Damjanich János vezérőrnagynak	343
53. Arad, 1849. február 1. Boczkó Dániel kormánybiztos átirata Gaál Miklós vezérőrnagynak	343
54. Arad, 1849. február 1. Damjanich János vezérőrnagy átirata Boczkó Dániel kormánybiztosnak	343
55. Órad, 1849. február 1. Boczkó Dániel kormánybiztos átirata Damjanich János vezérőrnagynak	344

56. Debrecen, 1849. február 3. Kossuth Lajos, az OHB elnöke és Mészáros Lázár hadügyminiszter levélváltása Kiss Ernő és Damjanich kinevezéséről és Kiss Ernő országos főhadikormányzói megbízásáról. 344
57. Debrecen, 1849. február 3. Kossuth Lajos, az OHB elnöke intézkedése Répásy és Damjanich tábornokok intendanturájának, hízott sertések vétele ügyében 345
58. Debrecen, 1849. február 3. Damjanich Jánosnak a hadügyminisztérium által kiállított tábornoki oklevele 345
59. Debrecen, 1849. február 4. este Kossuth Lajos, az OHB elnöke levele Damjanich János vezérőrnagyhoz 346
60. Hely nélkül [Szentés], 1849. február 14. Damjanich János vezérőrnagy, a 8. hadosztály parancsnokának levele Szentés város polgármesteréhez a lövöldöző katonák feljelentéséről 346
61. Debrecen, 1849. február 14. Kossuth Lajos, az OHB elnöke Vukovics Sebő kormánybiztosnak, a délvidéki élelmi készletek felszállításáról: 347
62. Cibakháza, 1849. február 25. Damjanich János vezérőrnagy, a 8. hadosztály parancsnokának jelentése Henryk Dembiński gróf, altábornagyhoz, a honvéd főserég fővezéréhez 347
63. Cibakháza, 1849. február 28. este $\frac{3}{4}$ 10 óra. Kleinheinz Oszkár őrnagy jelentése Damjanich János vezérőrnagynak, a 8. hadosztály parancsnokának 348
64. Debrecen, 1849. március 6. Kossuth Lajos, az OHB elnöke közleménye a szolnoki győzelemről 349
65. Tiszafüred, 1849. március 6. Görgei Artúr vezérőrnagy, a honvéd főserég fővezérének levele Damjanich János vezérőrnagyhoz. a 8. hadosztály parancsnokához Szolnokon 349
66. Szolnok, 1849. március 7. Damjanich János vezérőrnagy, a 8. hadosztály parancsnokának átírt Görgei Artúr vezérőrnagyhoz, a magyar főserég parancsnokához Tiszafüreden 350
67. Debrecen, 1849. március 7. Kossuth Lajos, az OHB elnöke újabb közleménye a március 5-i szolnoki győzelemről 351
68. Debrecen, 1849. március 7. Kossuth levele Vécsey Károly gróf, vezérőrnagyhoz a szolnoki győzelemről és a Vécsey-Damjanich viszálról 351
69. Tiszafüred, 1849. március 8. Görgei Artúr vezérőrnagy, a honvéd főserég fővezérének levele Damjanich János vezérőrnagyhoz, a 8. hadosztály parancsnokához Szolnokon 352
70. Debrecen, 1849. március 9. Mészáros Lázár hadügyminiszter közli az OHB rendeletéből a Magyar Katonai Érdemrend második osztályával kitüntetettek névsorát 353
71. Tiszafüred, 1849. március 10. Görgei Artúr vezérőrnagy, a VII. hadtest parancsnokának levele Damjanich János vezérőrnagyhoz. a III. és IV. hadtest parancsnokához Szolnokon 354
72. Törökszentmiklós, 1849. március 12. este 10 óra Damjanich János honvéd vezérőrnagy, a III. hadtest parancsnoka értesíti Klapka György honvéd ezredest, az I. hadtest parancsnokát az ellenség erejéről és vélhető szándékáról 354
73. Törökszentmiklós, 1849. március 13. Damjanich János vezérőrnagy utasítása Nagysándor József ezredesnek, hadosztály-parancsnoknak Cibakházán: Kecskemét, valamint Nagykőrös felderítésére, és tájékoztatja őt a Görgeit támogatni kívánó szándékáról. 355

74. Törökszentmiklós, 1849. március 13. Damjanich János vezérőrnagy, a közép-magyarországi hadsereg parancsnoka Finke Ferenc századoshoz, a III. hadtest térparancsnokához intézett levele Gyulára	356
75. [Törökszentmiklós] 1849. március 14. Damjanich János vezérőrnagy, a közép-magyarországi hadsereg parancsnoka a közeljövőben sorra kerülő hadműveletekre való tekintettel elrendeli a hadtest összevonását március 16-ig Cibakházán	356
76. Cibakháza, 1849. március. 18. Vetter Antal altábornagy, a honvéd főszereg vezérének utasítása Damjanich János vezérőrnagyhoz, a közép-magyarországi hadsereg parancsnokához	357
77. Poroszló, 1849. március 27. Damjanich János vezérőrnagy köszönő levele Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú országos biztoshoz	357
78. Tiszafüred, 1849. március 29. A magyar hadsereg-főparancsnokság parancsa a Görgei-, az Aulich-, a Damjanich- és a Klapka-hadtest március 30-i módosított elhelyezésére, valamint ugyanezek számára menetintézkedés március 31-re	358
79. Gyöngyös, 1849. április 1. Görgei diszpozíciója április 2-től 6-ig	359
80. Gyöngyös, 1849. április 2. Görgei április 3-ára kiadott menetparancsai	360
81. Gyöngyös, 1849. április 2. Görgei utasítása a Damjanich János tábornok vezette III. hadtestnek Jászárokszálláson	361
82. Hatvan, 1849. április 3. József Wysocki ezredes, a III. hadtest első hadosztályának parancsnoka jelentése Görgeihez Gyöngyösre	361
83. Jászberény, 1849. április 3. Görgei diszpozíciója április 4-re	362
84. Hely és dátum nélkül [Tápióbicske, 1849. április 4.] Görgei diszpozíciója április 5-re	362
85. Tápióbicske, 1849. április 4. este 9 óra. Görgei jelentése a hadügyminisztériumnak	363
86. Tápióbicske, 1849. április 4. Görgei napiparancsa	364
87. Szentmártonkáta, 1849. április 5. Görgei diszpozíciója április 6-ára	364
88. Tápiószecső, 1849. április 5. délután ½ 6 órakor Damjanich és Klapka jelentése a hadsereg főparancsnokságának	365
89. Tápiószecső, 1849. április 6. Damjanich János tábornok jelentése a hadsereg főparancsnokságának Mericzay János dr. szecsői plébános agyonlövéséről	365
90. Gödöllő, 1849. április 8. Görgei diszpozíciói április 8-ra	366
91. Hely és dátum nélkül, 1849. április 8. után Damjanich János vezérőrnagy, a III. hadtest parancsnoka jelentése a tápióbicskei ütközetről és az isaszegi csatáról	367
92. Vác, 1849. április 10., délután 2 óra Damjanich János vezérőrnagy jelentése a hadsereg főparancsnokságának Gödöllőre	368
93. [Hely nélkül, 1849. április 10. után] Damjanich János vezérőrnagy jelentése az 1849. április 10-i váci ütközetről	369
94. Debrecen, 1849. április 12. Kossuth közleménye Damjanich váci győzelméről	370
95. Léva, 1849. április 16. Görgei levele Damjanich János vezérőrnagyhoz, a III. hadtest parancsnokához	371

96. Főhadiszállás Nagykálna, 1849. április 19. reggel 2 óra Damjanich János honvéd tábornok jelenti a hadsereg-főparancsnokságnak, hogy két ellenséges dandár közeledik Esztergom felől azzal a feltehető szándékkal, hogy megakadályozza a Gáspár-hadtest átkelését Veszélénél. Ismerteti az ezzel kapcsolatban hozott intézkedéseit 371
97. Nagykálna, 1849. április 19. reggel 8 óra Damjanich János vezérőrnagy jelentése a hadsereg főparancsnokságához: csapatokat küld Nagysallóra 372
98. Tábor a Vezekény és Kismálas közötti magaslatokon, 1849. április 19. este 6 Damjanich János vezérőrnagy jelentése a hadsereg főparancsnokságához Léván vagy ott, ahol: beszámol a nagysallói győzelemről 372
99. Komárom, 1849. április 21. Guyon Richárd vezérőrnagynak, a komáromi erőd parancsnokának átirata Damjanich János vezérőrnagyhoz a táborban: csapatokat kér 372
100. Komárom, 1849. április 22. Damjanich János vezérőrnagy, a III. hadtest parancsnokának jelentése az 1849. április 19-i nagysallói ütközetről 373
101. Komárom, 1849. április 28. Damjanich János vezérőrnagy, a III. hadtest parancsnokának jelentése az 1849. április 26-i komáromi csatáról 374
102. Komárom, 1849. április 29. Bayer József ezredes, vezérkari főnök jelentése Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz a komáromi csata utáni eseményekről és Damjanich balesetéről 376
103. Debrecen, 1849. május 4. Kossuth Lajos kormányzóelnök levele Damjanich Jánoshoz balesete alkalmából 377
104. Hely nélkül [Komárom], 1849. május 4-17. között. Damjanich János vezérőrnagy köszönő levele Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz: köszöni az iránta megnyilvánuló részvétét 377
105. Hely nélkül [Komárom], 1849. május 4-17. között Damjanich János vezérőrnagy levele Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz Földváry Lajos ezredes ügyében 378
106. Hely és dátum nélkül, 1849. május Damjanich János vezérőrnagy levele Vukovich Sebő igazságügyi miniszterhez Földváry Lajos ügyében 379
107. Pest, 1849. május 15. Balassa János orvosprofesszor, egyetemi tanár jelentése Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz Damjanich állapotáról 379
108. Buda, 1849. május 19-21. Görgei Artúr vezérőrnagy levele Damjanich János vezérőrnagyhoz a hadseregnél szükséges személyi változásokról 379
109. Komárom, 1849. május 24. Damjanich János vezérőrnagy levele Görgeihez a hadseregnél szükséges személyi változásokról és gyógyulásának esélyeiről 381
110. Pest, 1849. június 23. Damjanich János vezérőrnagy Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz Zalár József ügyében 382
111. Szeged, 1849. július 11. Kossuth intézkedései Damjanich János tábornoknak az aradi vár főfelügyelőjévé történt kinevezésével kapcsolatban 383
112. Arad, 1849. július 13. Damjanich János vezérőrnagy jelentése Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz az aradi erőd ellátásához szükséges pénzről 386
113. Szeged, 1849. július 15. A kormányzóelnöki iroda katonai osztályának átirata Damjanich tábornoknak, az aradi vár ellátásáról és Inczedy László alezredes csapatainak megerősítéséről 387
114. Arad, 1849. július 15. Beöthy Ödön Bihar megyei főispán levele Török Gábor kormánybiztoshoz: orvost ajánl Damjanich számára 387

115. Órad, 1849. július 17. Damjanich János tábornok levele József Bem altábornagyhoz Jüngling Mihály főhadnagy átvezényléséről	388
116. Arad, 1849. július 18. Damjanich János vezérőrnagy levele Asserman Ferenc ezredeshez Görgei Artúr vezérőrnagyról	388
117. Arad, 1849. július 18. Kossuth Lajos kormányzóelnök utasítása Perczel Miklós aradi várparancsnoknak, az élelmezési szerződések felülvizsgálatáról	390
118. Arad, 1849. július 20. Kossuth Lajos kormányzóelnök utasítása Damjanich tábornoknak és Perczel Miklós aradi várparancsnoknak, ostromágyúk Temesvárhoz küldésére	391
119. Arad, 1849. július 20. Perczel Miklós ezredes, erődparancsnok jelentései a hadügyminisztériumnak a.) az erődparancsnokság átvételéről b.) Pichler János őrnagy kinevezéséről	392
120. Arad, 1849. július 20. Bergmann József ezredes jelentése a Hadügyminisztériumnak az aradi erőd parancsnokságának átadásáról	392
121. Szeged, 1849. július 24. Kossuth Lajos kormányzóelnök utasítása Damjanich János tábornoknak, az aradi vár felügyelőjének, a megromlott élelmiszerek ügyébeni vizsgálatról	393
122. Arad, 1849. július 25. Perczel Miklós ezredes, erődparancsnok jelentései a hadügyminisztériumnak a.) az erőd ellátásához szükséges pénzről b.) az Áradon végzett erődítési munkálatokról	393
123. Szeged, 1849. július 26. Damjanich János vezérőrnagy jelentése a Hadügyminisztériumhoz Simonics Ágoston hadnagy áthelyezéséről	394
124. Szeged, 1849. július 27. A hadügyminisztérium utasítása Damjanich János vezérőrnagynak a megbízhatatlan polgári személyek eltávolításáról	394
125. [Hódmezővásárhely], 1849. július 27. Kossuth Zsuzsanna értesíti bátyját, Kossuth Lajos kormányzóelnököt, hogy Dembinski és Damjanich őt kívánja fővezérnek és kész őt mindenben a leghűségesebben támogatni.	395
126. Arad, 1849. július 31. Damjanich János vezérőrnagy jelentése Kossuthhoz az aradi vár élelmi készleteinek biztosításáról	395
127. Arad, 1849. július 31. Stuller Ferenc jelenti Kossuthnak, hogy a kormányzósági hivatal számára gondoskodott Aradon a szállásról.	396
128. Hely és dátum nélkül, 1849. augusztus eleje Perczel Miklós ezredes levele Kossuth Lajos kormányzóelnökhöz Óradon Damjanichcsal történt összecsapásáról	396
129. Arad, 1849. augusztus 4. Boros Ignác alezredes, helyettes erődparancsnok jelentése a Aulich Lajos hadügyminiszternek a 68. honvédszászlóalj diszlokációjáról	397
130. Arad, 1849. augusztus 5. Damjanich János vezérőrnagy, várparancsnok jelentése a Hadügyminisztériumnak az aradi híd használatáról	397
131. Temesvár, vadászerei főhadiszállás 1849. augusztus 5. Vécsey Károly vezérőrnagy jelentése a Hadügyminisztériumnak az Aradra küldött csapatokról	398
132. Nagyvárad, 1849. augusztus 5., délelőtt 10 óra A Görgei Artúr vezette feldunai hadsereg Központi Hadművelleti Irodájának értesítése Damjanich János vezérőrnagynak, az aradi vár parancsnokának a feldunai hadsereg és a hozzá csatlakozott poggyászvonat Arad környékére érkezéséről	398

133. Arad, 1849. augusztus 6. délután 5 óra Aulich Lajos hadügyminiszter utasítása az aradi várparancsnokságnak egy újabb Maros-híd építéséről	399
134. Arad, 1849. augusztus 7. reggel 10. A Hadügyminisztérium utasítása az aradi várparancsnokságnak az újaradi töltés helyreállításáról	399
135. Temesvár, Vadászzerdei főhadiszállás, 1849. augusztus 7. éjjel fél 2 órakor Vécsey Károly gróf, vezérőrnagy, az V. hadtest parancsnokának jelentése a Hadügyminisztériumhoz az Aradra küldött nehézlövegről	399
136. Arad, 1849. augusztus 11. Görgei Artúr vezérőrnagy, a feldunai hadsereg parancsnokának levele Damjanich János vezérőrnagynak: megküldi a Rüdiger orosz tábornokhoz írott, a fegyverletételt felajánló levelét	399
137. Arad, 1849. augusztus 12. Damjanich János vezérőrnagylevele Franz Schlik gróf, cs. kir. altábornagynak, az I. hadtest parancsnokának	400
138. Kisjenő, 1849. augusztus 14. Fjodor Vasziljevics Rüdiger orosz császári lovassági tábornok levele Damjanich János vezérőrnagynak	400
139. Kisjenő, 1849. augusztus 14. Görgei Artúr vezérőrnagy, a feldunai hadsereg parancsnokának levele Damjanich János vezérőrnagynak: az oroszok csak feltétel nélküli fegyverletételt fogadnak el	401
140. Aradi vár, 1849. augusztus 16. Mukits Aurél, főhadnagy-hadbíró beadványa Damjanich János vezérőrnagynak az erődben őrzött magyar fegyverek szabadon bocsátásáról	402
141. Gyula, 1849. augusztus 23. Csasz Lajos Békés vármegyei tisztiorvos bizonyítványa Damjanich János betegségéről	402
142. Arad, 1849. augusztus 28. Damjanich János kihallgatási jegyzőkönyve a hadbíróság előtt	403
143. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	407
144. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	408
145. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	409
146. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	409
147. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	410
148. Arad, 1849. szeptember 19. Damjanich levele Leiningen-Westerburg Károlyhoz	410
149. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	411
150. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	411
151. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	412
152. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. Damjanich levele feleségéhez, Csernovics Emíliához	413
153. Hely és dátum nélkül, Arad, 1849. október 4. Damjanich levele Leiningen-Westerburg Károlyhoz	413
154. Arad, 1849. október 5. Damjanich levele Vásárhelyi Jánosnéhoz	414

155. Arad, 1849. október 5-6. Damjanich imája	414
156. Arad, 1849. október 6. Johann Schückl császári királyi hadbíró százados igazolása Franz Bott hóhérnak Damjanich János kivégzéséről	414
157. Vidin, 1849. október 29. Frits Gusztáv honvéd tábornoki őrnagy nyílt levele Szergej Buturlin orosz vezérőrnagynak Arad kapitulációjáról	415
158. Pest, 1864. március 8. Özvegy Damjanich Jánosné kérvénye Szerb Tivadarhoz, Arad megye főispánjához: kéri, hogy Damjanich János Csernovits Péter mácsai birtokán elhantolt földi maradványait tulajdonosváltás miatt átvitethesse a mácsai családi sírboltba	415
159. Budapest, 1903. november 18. Damjanich Jánosné levele Hamvay Ödönhöz Damjanich és Haynau 1848 tavaszi összecsapásáról	416
160. Budapest, 1903. december 18. Damjanich Jánosné levele Hamvay Ödönhöz Damjanich 1848-49-es pályafutásáról és Görgeihez fűződő viszonyáról	416
161. Budapest, 1904. január 30. Marczali Henrik levele Görgei Artúrhoz Damjanichcsal történt utolsó találkozásáról és levélváltásáról	418
162. Budapest, 1904. január 31. Damjanich Jánosné levele Hamvay Ödönhöz Görgei és Damjanich utolsó találkozásáról	418
163. Budapest, 1904. február 6. Görgei Artúr levele Marczali Henrikhez Damjanichcsal történt utolsó találkozásáról és levélváltásáról	419
Könyvészeti rövidítések	421
Levéltári rövidítések	429
Az írások első megjelenésének helye	431

Damjanich János felesége számára írt imádsága

Damjanich János felesége számára írt imája egyike az aradi vértanúk által hátrahagyott közismert dokumentumoknak. Számtalan közlése került publikálásra, eltekintve a német és a francia nyelvű sajtóban megjelent változatoktól, tartalmazza többek között Halász István kiadásában megjelent emlékkönyv,¹ publikálta Lakatos Ottó,² a Jókai Mór–Bródy Sándor–Rákosi Viktor-féle triász,³ Thim József,⁴ több ízben Hamvay Ödön,⁵ illetve Tishti Lajos is.⁶ Az imádság jelentőségét a 20. század első évtizedében Kacziány Géza és Sebestyén Stetina Ilona is kiemelte a „Magyar vértanúk könyvé”-ben,⁷ illetve „Nemzeti Nőnevelés”-ben.⁸ A két világháború között Bartha Albert,⁹ továbbá a „Damjanich János” 1. kerékpáros zászlóalj számára összeállított kötet írója is közzé tette,¹⁰ sőt még egy kisregényben is felbukkant, igaz nem teljes terjedelmében, az imádság szövege.¹¹ A II. világháborút követően a sztálinista történetírás számára kényelmetlenné váltak a vallásosság ezen megnyilvánulásai is, de Nagy Kálmán alezredes legalább egy lábjegyzet erejéig megemlékezett Damjanich imájáról a Hadtörténelmi Közleményekben megjelent tanulmányában,¹² igaz a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat előadói számára összeállított útmutatóban már mellőzte ennek a vallásos jellegű forrásnak az említését.¹³ Az 1970-es évektől kezdve azután ismét több ízben megjelent az imádság szövege, így például Ordas Iván történelmi regényében,¹⁴ illetve az aradi tizenháromról készített munkájában,¹⁵ vagy a Katona Tamás által szerkesz-

¹ Az 1848- és 1849-es magyar szabadságharcz kitűnőbb vértanúinak emlékkönyve, Pest, 1873. 22.

² Lakatos 1881. I. 224–225.

³ Jókai – Rákosi – Bródy 1898. 379.

⁴ Thim é. n. d. n. 238–239.

⁵ Hamvay 1904. 174–175.; Hamvay Ödön: Az aradi tizenhárom. Bp., 1909³. 305.; Hamvay 1910. 83–84.

⁶ Tishti Lajos Lakatos Ottó fordításában közli az imádságot. Ez a fordítás egyfajta átmenetet képvisel az aradi Historia domusban olvasható, illetve az „Arad története”-ben közölt (Lakatos 1881. I. 224–225.) fordítás között. Tishti 1870. 24–25.; Tishti 1890. 119.

⁷ Damjanich imája – más vértanúk levelei mellett – Kacziány szerint „mélto volna arra, hogy az iskolás gyermekek tankönyvébe helyeztetvén, a forró hazaszeretetet és nagy jellemet abból tanulják meg a gyermekek”. Kacziány 1906. 92. Néhány oldallal később egyébként a szerző összekeverte a görög katolikus és a görög keleti (ortodox) vallást. Ibidem 94.

⁸ Sebestyén 1910. 6.

⁹ Bartha 1930. 220.

¹⁰ Damjanich János tábornok élete története. [Előszó: Gaudernak Emil.] Bp., 1931. 86–87.

¹¹ Vályi Nagy d. n. 44.

¹² Nagy 1954. 256. Más kérdés, hogy a szerző imádsággal kapcsolatos megállapításai a 121. számú jegyzetben vitathatóak, többek között azt írja, hogy annak hiteles szövegét csak 1910-ben adta ki Hamvay Ödön, ami tévedés.

¹³ Kerekes – Nagy 1955. 15.

¹⁴ Ordas 1971. 220–221.

¹⁵ Ordas 1988. 123.

Kossuth meg nem történt imája a kápolnai csatamezőn

terjesztették németre fordítva, nyomtatott formában,²⁶ de például Mezőhegyesen is ezt imádkozta 1849-ben a helybeli katonai ménesintézet papja, Gonczeczky János, a császárrért szóló ima helyett.²⁷ A császáriak viszont azzal riogatták a jámbor katolikus hívőket, hogy könyörögniük kell Ferenc Józsefért, törvényes királyunkért, mert „aki ezen imádságot legalább egyszer elmondja,” azt az Isten a hamarosan bekövetkező „szerencsétlenségben segítendi”.²⁸

Egy korabeli szerző propagandisztikus nyomtatványában Krisztust és Kossuth Lajost hasonlította össze. „Krisztus a vakot látóvá tette, Kossuth egy egész nemzet szemeit nyitotta fel, Krisztus a bénát járóvá változtatta, Kossuth egy egész hadsereget hozott mozgásba kérkedő vezéreikkel együtt, Krisztus egy légiónyi ördögöt űzött a disznókba, Kossuth egy légiónyi horvát disznót űzött el az ördögbe. Krisztus egy kevés kenyérrel jóllakatott néhány ezer embert, Kossuth most emberek milliói számára biztosította a jövőben a kenyeret. Egyszóval Krisztus egy istenember volt, Kossuth pedig egy emberisten.”²⁹

Szokolai Hártó János, aki Kecskemét történetét verses krónikában örökítette meg, 1848 tavaszán egy „magyar hiszekegy”-et írt Kossuth Lajoshoz, ami szép teljesítmény, figyelembe véve, hogy néhány hónappal korábban még ellene írt dalt. „Magyar meggyőződés! Hiszek egy Kossuth mindenhatóságában, mint Magyar hon és Erdély újjáteremtőjében, ki fogantatott igazságban. Született Zemplénben, kínsztatott Metternik (!)

²⁶ Gebet fürs Vaterland. KA AFA Serbisch-Banater Generalkommando. Kt. 1905. 1848:13/81.

²⁷ Zakar Péter: „Átkozottak legyenek, akik a magyar szabadság elnyomására törekednek...” Haynau mezőhegyesi áldozata: Gonczeczky János. HK, 112. évf. 4. sz. (1999. december) 785–799.

²⁸ KA AFA Kt. 1883. IV. Armeekorps unter Wohlgemuth, später Liechtenstein 1849–6–32c. Az imádság fénymásolatát Hermann Róbert bocsátotta rendelkezésemre, segítségét köszönöm.

²⁹ Országos Széchényi Könyvtár, Plakát és Aprónyomtatvány Tár. Nagyméretű, 105/1848–49.

által, el is temettetett Buda várában, harmad évre halottasságából feltámadott és felrándult Pozsonyba, onnan léssen elítélendő a bécsi eleven halottakat. Hiszünk Kossuthban mint felelős minisztériumban. A Magyarokban egyességjökben, és örök életökben! Punctum.”³⁰

A politikai propagandaszövegek szerzői többnyire nem papok voltak. Az egyik, több sebtől vérző verzió szerint 1849. március 2-án, nem sokkal éjfél után, Csapody Pál ádándi kastélyában írta Roboz István „Kossuth imáját” a kápolnai csatamezőn.

„Szent föld; szentelt sírhalmok felett rab népnek élni nem szabad – mondotta volna eszerint Kossuth – Atyám! Atyáknak nagy Atyja! Milliók felett hatalmas úr! Ég, föld s tengereknek mindenható Istene! E csontokból dicsőség nő és nemzetem homlokán ragyog. Szenteld meg e porokat kegyelmeddel, hogy a szent ügyért elhullott testvérbajnokok békével nyugodjanak hamvaikban. Amen.”³¹

Roboz, aki az 1848. július 28-án tartott követválasztáson még Csapody ellen korteskedett,³² 1849. február végén váratlanul meghívást kapott az ádándi kastélyba. Március 1-én, nagy hidegben érkezett meg. Tekézéssel, a híres lovak és a park megtekintésével, majd pipázással telt az idő este 8 óráig, amikor asztalhoz ültek, s közben élénk vita fejlődött ki a kápolnai csatáról. Csapody Pál „jelkesült felköszöntést mondott a honvédekre”, Roboz pezsgős pohárral kezében elszavalta a Nemzeti dalt, végül pedig vendéglátója egészségére üritette poharát. Éjjel 11 óra felé oszlott fel a társaság, a vendégszerető háziúr Robozt is elkísérte vendégszobájához.

„Kevés szükségem volt fűtött szobára – emlékezett vissza a nevezetes estére Roboz 1884-ben –, miután a somlai ügy is melegített.

Sokáig gondolkodtam még a vacsora felett folytatott vitákon. A > Kossuth Hírlapot < kezembe vettem, s kezdtem olvasni a kápolnai csata leírását.

Már éjfél volt, midőn íróasztalhoz ültem, s megírtam a Kossuth imáját”.³³ Roboz név nélkül a sajtónak is elküldte művét, amelyet számos nyelvre lefordítottak, s ő maga is kinyomatta azt 1849-ben, Kaposváron, amikor Noszlopy Gáspár kormánybiztos titkáráként dolgozott. Noha írók és történészek már régen rámutattak a valódi szerzőre, Monokon, Kossuth szülőházában még az 1980-as évek végén is árulták ezt az imádságot, s szigorúan megrótták azokat, akik kételkedtek abban, hogy Kossuth tollából származtak e fohászok.³⁴

Hermann Róbert elemzése szerint mindebből legfeljebb az lehet igaz, hogy az imát valóban Roboz írta, esetleg az ádándi kastélyban, a Kossuth Hírlapja ugyanis 1849-ben már nem jelent meg, így azt Roboz sem olvashatta. A kápolnai csatáról először tudósító Közlöny 1849. március 2-án tudósított a csatavesztésről, ezt azonban Roboz nem olvashatta aznap a Somogy megyei Ádándon, hiszen a Dunántúl egésze a cs. kir. csapatok megszállása alatt volt.³⁵

³⁰ Iványosi-Szabó Tibor: Kecskemét 1848/49-ben. Kecskemét, 1990. 36.

³¹ Jókai – Rákosi – Bródy 1898. 197.

³² Tabon, a választás napján, tele is dobálták Roboz kocsiját döglött tyúkokkal, „melyeket csak ezen célból vertek agyon akkor, mint a hazának szánt áldozatokat”. Roboz István: Midőn Kossuth Lajos imáját írtam a kápolnai elestek felett Ádándon, Csapody Pál kastélyában. Budapest 8. 57. sz. (1884. február 27.) 2–3.

³³ Roboz István: Midőn Kossuth Lajos imáját írtam a kápolnai elestek felett Ádándon, Csapody Pál kastélyában. [Második rész.] Budapest 8. 58. sz. (1884. február 28.) 2–3.

³⁴ Jókai – Rákosi – Bródy 1898. 197.

³⁵ Hermann Róbert: Kossuth Lajos imája a kápolnai csatátéren. In: Sepsi Enikő, Deres Kornélia, Homicskó Árpád Olivér (szerk.) Folyamatos megújulás: Reformáció(k) tegnap és ma: A Károli Gáspár Református

Damjanich imája esetében viszont úgy tűnik, más a helyzet, mint Kossuth kápolnai imádságával kapcsolatban. Noha Damjanich Jánosné unokahúgának, akivel 23 éven át együtt élt, nem beszélt az imádságról,³⁶ a vértanú tábornok özvegye egyértelműen megerősítette az imádság létét Hamvay Ödön muzeológushoz intézett, 1903. december 18-án kelt levelében: „5-én éjjel írta férjem azt a szép imát, mit reggel egy katolikus lelkésznek átadva, kérte, hogy adja át nekem.”³⁷ Fentebb már utaltunk rá, hogy éppen Hamvay volt, akinek Damjanichné megmutatta az imádság eredeti példányát, s ő ez alapján készítette el fordítását.³⁸

Hasonlóan meggyőző annak a minorita atyának, Sujánszky Eusztáknak a visszaemlékezése, aki kézbesítette az imádságot. Az aradi Historia Domusban olvasható feljegyzése szerint Sujánszky 1849. október 6-án, valamivel hajnali ½ 5 után lépett be Damjanich cellájába, aki kiparancsolta az éppen ott tartózkodó hóhért, illetve az őrt is. Sokat beszélgettek a politikáról, Kossuthról meg Görgeiről, Damjanich nehezményezte, hogy nem golyó által végzik ki őket, majd felkérte a minorita atyát, hogy „az éj óráiban vigasztalhatatlan nője, Emília számára némi megnyugtatósául általa készített imát imádozt nejének” kézbesítse.

„T[isztelen]dő barátom! – szólalt meg végül Damjanich. – Ön tán nem is tudja, ki vagyok? – mire felelém – Igenis tudom. – En ú[gy]m[ond]d Ő – rác vagyok vallásomra, de mint rác meghalni nem akarok. Áldjon meg engem! Azt is tudom, miszerint ön engemet addig meg nem áldhat, míg én meg nem gyódom bűneim, tehát hallgasson meg! E nagy férfiú meggyónt, röviden a hitvallást letette, és én, midőn engedve kérelmének őt feloldozám, kezeimet fejére tetette, és azt önkezeivel fejére szorítván, egész imám alatt ott tartotta, s miután ez is megtörtént, így szóla: Most már nyugodtan halok meg, mert magyar pap által áldattam meg (az abszolutiót értvén), s miután ágyában felemelkedett, mondá: Mielőtt eltávozna T[isztelen]dő B[arátom], ha nem utál csókoljon meg engem! – Hogy utálnám a hősök leghősebbikét!! – s mi majd 5 percig egymás nyakába borulva keservesen zokogánk. Ne adj Isten több ily jelenést életemben!” – fejezte be Sulyánszky Euszták a jelenet leírását.³⁹

Sujánszky természetesen ígéretet tett az imádság kézbesítésére, amit először Lakatos Ottó, Sujánszky rendtársa fordított le német nyelvről magyarra. Maga Sujánszky is ezt másolta le naplójába, majd a későbbiekben Lakatos Ottó Aradról írt feldolgozásában publikálta a napló kivégzéssel kapcsolatos részét.⁴⁰

Az eredeti példány híján tehát évtizedeken keresztül másolatokban, illetve magyar nyelvű fordításokban maradt fenn Damjanich felesége számára írt imája. A két autentikusnak fordítás Lakatos Ottóé, illetve Hamvay Ödöné. Lakatos Sujánszkytól kapta meg fordítás végett az imádságot, méghozzá közvetlenül annak megírása után. Hamvaynak

Egyetem 2016-os évkönyve. (Studia Caroliensia). Bp., 2017.82–100.

³⁶ Damjanich Jánosné Csernovics Emília életrajza. Jeszenszky Imréné Csernovics Lara feljegyzéseit közléte-szi Varsányi Péter István. Tanulmányok Csongrád megye történetéből. XXI. Szerk.: Blazovich László. Sze-ged, 1994. 257–273.

³⁷ Katona é. n. 205.

³⁸ Hamvay 1910. 82–83.

³⁹ Sujánszky 2007. 72–76. Megjegyzendő, hogy Tiszi Lajos az „Aradi vértanúk albuma”-ban meghamisíto-tta Sujánszky naplóját, amikor önkényesen néhány Görgeit lejáratozó mondatot adott Damjanich szájába: „Tisz-telendő barátom! Bennünket csak a véletlen bonyolított testvéri harcba. Görgey gyalázatosan megcsalt ben-nünket, ő csak a maga élete biztosításáról gondoskodott, bennünket cserbenhagyott! Leginkább vitéz bajtár-sainknak sorsa szomorít engem...” Tiszi 1890. 118.

⁴⁰ Sujánszky naplója alapján az imádságot magyarul közölte: Lakatos 1881. I. 224–225.

Damjanich Jánosné Csernovics Emília

Aradi Ereklýmúzeumból került elő. A ma már nehezen olvasható, ceruzával írt példányt Damjanich János sajátkezű aláírása is hitelesíti.⁴⁵

Damjanich János 1847. augusztus 30-án vette feleségül Csernovics Emíliát, egy Arad megyei földbirtokos lányát, de boldog házasságuk az 1848-as forradalmak miatt mindössze hét hónapig tartott.⁴⁶ Margitfalvi Margitay Gábor, az aradi királyi építészeti hivatal egyik tagja, későbbi mérnökkari honvédtiszt, így örökítette meg esküvőjüket naplójában, amikor a főtéren található, „Nóthnágel”-féle vendéglőbe, a nőtlen urak leginkább kedvelt és látogatott étkezőhelységében étkeztek:

„Augusztus hónap 29-ik napján üresen maradt a tisztikari asztal, tudja isten, hol maradtak mindannyian; mi szokott ebédünket végezve s beszélgetve ültünk terítkeink előtt, midőn betoppant a terembe egy daliás termetű, borotvált arcú, martialis alak ünnepélyes polgári öltönyben, az egyik gomblyukban virággal, hófehér mellénnyel, nyakkendővel és kesztyűsen.” Értekezett a vendéglőssel, majd Margitayékhoz fordult és így szólt: „Urak! – szólt hozzánk erős, határozott hangon – ‘én Damjanich kapitány

viszont Damjanich felesége mutatta meg az eredeti példányt jó néhány évtizeddel később. Lakatos a kivéризést követően készített egy fordítást, ezt Sujánszky bemásolta naplójába. Később, 1870-ben, „A honvédménház könyvé”-ben egy kicsit változtatott a fordító az imádság szövegén,⁴¹ majd 1881-ben, amikor Lakatos Ottó közreadta Aradról írt munkáját, akkor ismét több ponton javított a fordításon, noha ezt nem közölte olvasóival.⁴²

Lakatos és Hamvay fordításai tartalmilag nem térnek el egymástól, s ma már bizonyíthatóan az eredeti példányról készültek.⁴³ A német nyelvű változatok közül a Leiningen Ármin által 1896. október 28-án hátrattal ellátott, majd a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozott példányt Damjanich felesége másolta, vagy másoltatta, amely így szintén az eredeti példány másolásával keletkezett.⁴⁴ Az imádság eredi példánya (egy másolattal együtt) végül az

⁴¹ Tiszti 1870. 24–25.

⁴² Lakatos 1881. I. 224–225.

⁴³ Sujánszky 2007. 75–76; Complexul Muzeal Arad Aradi Ereklýmúzeum MR 1385. Ceruzával írt eredeti kézirat.

⁴⁴ MNL OL R 306 Katonai iratok 1. d. 1. tétel. Damjanich János iratai. MNM Könyvtára Levéltári Növédkézisé 1903/82 volt.

⁴⁵ Complexul Muzeal Arad Aradi Ereklýmúzeum MR 1385, német nyelvű másolata MR 1442. Közli: Hermann 2012. 300–301.

⁴⁶ Hamvay 1904. 18.

vagyok, úgy hiszem ismernek, mint e terem, ez asztal – ezzel a tisztí asztalra mutatott – többszöri vendégét. Én megnősülök, holnap d. e. 10 órakor lesz az esküvőm. Ezennel meghívom Önöket, mint e társasztal vendégeit esküvőm ünnepélyére... Másnap Damjanich kapitánynak bájos arájával, Csernovics Emíliával tartott nagyfényű esküvőnek mi is tanúi valánk a templomban, s bátran állíthatom, hogy gyönyörűbb pár, mint a hatalmas termetű, daliás vőlegény s hozzá méltó gyönyörű menyasszony, aligha lépett valaha azon templom oltára elé.⁴⁷

Damjanich János és Csernovics Emília házasságáról 1848/49-ben főként levelezésük alapján tudunk képet alkotni. Hamvay Ödön már 1910-ben összegyűjtötte az akkoriban fellelhető leveleket, amelyek fordulataiban ráismerhetünk az imádság néhány jellegzetességére. Damjanich rajongásig szerette feleségét, sőt anyósát is. Előbbit gyakran emlékeztette az isteni gondviselésre. 1848. július 11-én, Verona közelében kelt levelében például így vigasztalta feleségét: „Bízzál az Istenben drága Teremtés és légy meggyőződve, hogy ő mindnyájunkat meg fog oltalmazni.”⁴⁸

A délvidéki kisháború kiterjedése idején, 1848 nyarán Emília Temesvárról Szegedre költözött. 1848. augusztus 21-én, miközben Damjanich János beszámolt a kedvezőtlen hadi eseményekről, így vigasztalta feleségét. „A Mindenható velünk volt jó Milikém, mert az ő oltalma nélkül a nyolcórás állandó ágyú- és fegyvertűztől kétségkívül tekintélyes veszteséggel tértünk volna vissza. A türelem és bizalom Istenben, aki mindent a legjobbra fordít, marad csak részemre és ez is az én vigasztalásom, de fogcsikorgatva és vérző lélekkel érzem, hogy másképp lehetne, és kellene is lenni!

Hogy vagy szentséges jó Milikém, remélem jól? Imádkozzál hazánkért, amely oly drága és értékes nekünk. Az Isten bizonyára meg fogja hallgatni a te tiszta, ártatlan és áhítatos imádat!”⁴⁹

Amikor 1849 nyarán Damjanich eltörte a lábát, felesége rögtön hozzá sietett. Az orvosok azonban hamarosan az „egészségtelen” komáromi levegő helyett inkább a pesti javasolták, így 1849. június 18-án hű felesége társaságában Pestre utazott. A Városligetben lábadozott, ahol felesége ápolta. Aktív szolgálatra azonban már nem volt alkalmas, így Kossuth 1849. július 10-én kinevezte az aradi vár főfelügyelőjévé. Új állomáshelyén arra törekedett, hogy a várat felkészítse egy hosszabb ostromra. 1849. augusztus 17-én Görgeihez hasonlóan ő is az orosz csapatok előtt kapitulált.⁵⁰

Fogsága alatt sem változott jelentősen feleségének írt levelei tematikája: szeretett felesége, a mama (anyósa), és a vörös bor, amelyből rendszeresen kért utánpótlást. Feleségéhez intézett vallással kapcsolatos megjegyzései is a korábbiakhoz hasonlóak. 1849. szeptember 23-án például így írt feleségének: „Vigasztalódj, imádkozz ahhoz, aki mindenkét megoltalmaz, és aki igazságos. Ő mindenestre megpuhítja az uralkodó szívét.”⁵¹

Mindezek a részletek tartalmi szempontból is bizonyítják, hogy az 1849. október 5-ről 6-ra virradóéjszaka írt imádság szerzője Damjanich János. A felesége számára vigasztalásul írt imádságban három témát érint: saját személyes sorsát és a gondviselésbe vetett hitét; Emíliát; és az országot, illetve a nemzet sorsát. Az imádság bevezető sorai a gondviselésbe vetett bizalmáról tanúskodnak: Isten védelmező karjának segítségével

⁴⁷ Margitay 1890. 10–11.

⁴⁸ Hamvay 1910. 33.

⁴⁹ Hamvay 1910. 58–59.

⁵⁰ Hamvay 1904. 133; Pelyach 2007.95–100.

⁵¹ Katona 1979. I. k. 203.

került ki sértetlenül a csatákból és ütközetekből. Az imádság keretes szerkezetű, annak utolsó soraiban ismét Istenhez fohászkodik. Személyesen a halállal való férfias szembenézéshez kér erőt. Damjanich 1849. október 4-én arra bízta Leiningen-Westerburg Károlyt, hogy félelem nélkül nézzenek szembe a halállal, és „próbált férfiként álljuk ki azt, amit ránk mérnek”.⁵² Október 5-én, Vásárhelyi Júliához intézett levelét is ezzel a gondolattal zárta: „Mein Loos ist fürchterlich – aber ich hoffe es als Mann zu ertragen.”⁵³ Hasonló gondolatokat olvashatunk az imádság eredeti változatában is: „stärke mich auch fortan o Vater damit ich die harte Probe – den entehrende[n] schmähhlichen Tod kräftig und als Mann bestehen kann”.⁵⁴

Az imádság tartalmi szempontból a személyes utalásokon túlmenően politikai üzeneteket is tartalmaz. A szerző a haza megmentéséért fohászkodik: „Oltalmazd meg, Mindenható, az én különben is szerencsétlen hazámat a további veszedelemtől! Hajlítsd az uralkodó szívét kegyességre a hátramaradó bajtársak iránt, és vezérelj akaratát a népek javára!” – olvashatjuk benne többek között.⁵⁵ Amint fentebb már utaltunk rá, Damjanich még 1849. szeptember 23-án arra bízta feleségét, hogy imádkozzon ahhoz, „aki mindenkit megoltalmaz, és aki igazságos. Ő mindenesetre megpuhíthatja az uralkodó szívét.”⁵⁶ Ez a gondolat, mint láttuk, hasonló formában megjelent az imádságban is. Emília számára erőt kér, hogy hite segítségével elviselje a sorsát. Az imádság utolsó bekezdése tömören ismételi könyörgését: Aradért (Emíliaért), a „szegény” Magyarorszáért és saját üdvösségéért fohászkodik.⁵⁷

Az imádság valamikor 1909 és 1914 között kerülhetett az Aradi Ereklyemúzeumba. 1892. július 21-én kelt levele szerint Damjanich Jánosné örömmel fogadta a gyűjtemény létrejöttét, de úgy nyilatkozott, hogy míg él, nem válik meg néhány tárgytól, amelyek férjére emlékeztetik.⁵⁸ Ugyanakkor megígérte, „hogy halálom után öcsém egyike végakaratomat teljesítendő, és jegyzék melléklettel átadja a bizot[t]ság elnökének [azokat].”⁵⁹ 1892. október 2-án azonban mégis küldött néhány emléktárgyat a múzeumnak. Varjassy Árpádnak, a múzeum felállításán dolgozó Kölcsey Egyesület elnökének írta a következő sorokat:

„Ígéretemet betartva, küldöm ezt a néhány tárgyat.

Bizalommal teszem kezébe Nagyságos Úrnak ma – azon biztos reményben, hogy a jövő nemzedék is apáik kegyeletét követve folyton őrizni fogják hazafiúi kötelességgel kegyeletes féltékenységgel a nemzet értékeit.

Lélekben Aradon leszek e hó 6-án⁶⁰ – ha Isten is úgy akarja, jövő év tavaszán megnézem a kegyelet múzeumát. Az érdemrendet mellékelten küldöm, a többi tárgy mint gyors szál[l]ítmány lesz feladva Budapesten másnap úgymint:

⁵² Katona 1979. I. k. 205–206.

⁵³ MNL OL R 306 1. d. 1. tétel. Damjanich János iratai. Damjanich János levele Vásárhelyi Júliához. Arad, 1849. október 5. Fordítását újabban közli Katona d. n. 166.

⁵⁴ Complexul Muzeal Arad. Aradi Ereklyemúzeum MR 1385. Ceruzával írt eredeti tisztázat.

⁵⁵ Hermann 2012. 301.

⁵⁶ Katona d. n. 164.

⁵⁷ Hermann 2012. 301.

⁵⁸ Zakar Péter – Oarcea, Felicia Aneta: Istoria „Muzeului Revoluției 1848–1849” din Arad. („Az 1848–1849-es Forradalom Múzeumának” története Aradról). Arad, 2011. 94.

⁵⁹ Complexul Muzeal Arad MR 1409.

⁶⁰ 1892. október 6-án nyitották meg ideiglenesen az Aradi Ereklyemúzeumot. (Z. P.)

arckép keretben[,] egy kard[,] sipka[,] téli nyakkendő[,] ivó pohár[,] látszó[,] tajték pipa[,] térkép[,] hivatalos pecsénnyomó[,] 1848/49-ből közvitéz tárgy.

Isten áldása legyen a hazafias önértetű aradi polgárság felett – fogadja Nagyságos Úr honleányi üdvözetemet és legkiválóbb tiszteletemet.”⁶¹

Ezeket a tárgyakat a múzeum megnyitását követően valóban kiállították, így Damjanich díszkardját, csákóját, pecsénnyomó gyűrűjét, távcsövét, ripsz nyakkendőjét, tajték pipáját, ezenkívül egy Itáliában készített arcképét is; az imádság azonban nem volt a kiállított tárgyak között.⁶² Bekerült a múzeumba Damjanichné állítólagos imakönyve is (*Szilády László*: Hit remény szeretet, ájtatos elmélkedésekben. Kecskemét, 1844.).⁶³ Az aradi Kölcsey Egyesület 1899. évi működéséről szóló titkári jelentés Damjanich Jánosné nevét is említi azok között, akik „igen értékes emléktárgyakkal gazdagították” az Aradi Ereklýmúzeumot.⁶⁴ Amint arra korábban már utaltunk Damjanich özvegye nem sokkal halála előtt megmutatta Hamvay Ödönnek az imádság kéziratának eredeti példányát, amelyet magánál tartott.⁶⁵ Mindezek alapján valószínű, hogy az imádság eredeti kézírata valamikor Damjanich Jánosné halála, tehát 1909 és az I. világháború kitörése, tehát 1914 között került be az Aradi Ereklýmúzeumba, ahol 1913-ban egy külön üveges kiállítószekrényben mutatták be Damjanich János emléktárgyait.⁶⁶

Az alábbiakban közöljük Lakatos Ottó kivégzést követően készített fordítását, majd a Hadtörténeti Múzeumban őrzött másolati példányokat is, végül közreadjuk az Aradi Ereklýmúzeumban található eredeti változatot is. A Hadtörténeti Múzeum kézírattára három, német nyelvű másolatot őriz, amelyek között főként a központosításban, illetve a bekezdésekben vannak eltérések. Az egyes szövegváltozatokra a lábjegyzetekben utalunk. A három másolat keletkezésének időpontját nem tudtuk megállapítani. Valamennyi változatban előfordulnak kisebb másolási hibák. A második változatban időnként kivakarták a nem kívánatos betűket. Az eredeti, ceruzával írt változat közlése során megtartottuk a korabeli helyesírást és csak az imádság 2012-es kiadásával hasonlítottuk össze az eredeti példányt.

Az imádság terjesztése, illetve terjedése is hozzájárult ahhoz, hogy Damjanich Jánosnének a dualista Magyarországon sikerült betöltenie a „nemzet özvegye” szerepet, amelynek érdekében mindent meg is tett. Damjanich Jánosné halálának évében, 1909-ben, egyik pártfoglaltja, Sebestyénne Stetina Ilona így foglalta össze a tábornok özvegyéről kialakult képet: „Damjanich Jánosné úgy él mindnyájunk emlékezetében, mint hajlott korú matróna, mint mártírhaltalt halt férjének sírig gyászoló hitvese, ki *soha* sem 'dobta el az özvegyi fátyolt' csak a gyász kultuszának élt, s az életörömökről való teljes lemondással és egyéniségének teljes megtagadásával, magát mindig csak a dicső magyar szabadsághős *özvegyének* nevezte.”⁶⁷

⁶¹ Complexul Muzeal Arad. Aradi Ereklýmúzeum MR 1410.

⁶² Arad és Vidéke 12. évf. (1892. október 5.) 231. sz.

⁶³ Complexul Muzeal Arad. Aradi Ereklýmúzeum MR 2536.

⁶⁴ Complexul Muzeal Arad. Archiva Kölcsey. Dos. 1899. Titkári jelentés a Kölcsey Egyesület 1899. évi működéséről. Arad, 1900. 4.

⁶⁵ Hamvay 1910. 82–83.

⁶⁶ Arad és Vidéke 33. (1913. augusztus 15.) 188. sz.

⁶⁷ Sebestyénne 1910. 4.

1.

Részlet Sujánszky Euszták naplójából

Damjanich imája, melyet szeretett nője, Emília némű vigaszára október 5–6-i éj óráiban készített. Fordítva, azaz magyarítva N T Lakatos Ottó által az eredeti németből

Mindenség Ura,⁶⁸ hozzád bocsátom⁶⁹ esdeklésemet. A nőmtúli elválás rettentő órájában Te erősítettél engemet,⁷⁰ adj erőt továbbra is, oh Atyám! hogy a kemény próbát – a becstelen gyalázatos halált, mint férfiú erőtelten⁷¹ állhassam ki. Hallgasd meg, oh Fő Jóság,⁷² forró kérésemet! A viadalokban és csatákban Te vezértél, oh jó Atyám, Te engedted azokat kiállani,⁷³ s mentő karod némely kétes harcokban sértetlenül véde meg. Legyen neved örökké-örökké áldott!⁷⁴ Oltalmazd Mindenható az én különben is szerencsétlen hazámat a további véstől,⁷⁵ lágyítsd szívét az uralkodónak a hátramaradt kintársak iránti kegyességre,⁷⁶ s vezérelj annak akaratát bölcsességgel a népek javára.

Adj erőt, oh Atyám, az én szegény Emíliámnak, hogy ő ama nekem adott szavát /:„a sorsát hitének erejével elviselhetni” :/ beválthassa!⁷⁷

Áldd meg Aradot! – Áldd meg a veszedelembé besodrott⁷⁸ szegény magyar hazát!

Te ismered, oh Uram, az én szívemet, s lépteimnek mindegyike tudva van nálad,⁷⁹ azok szerint ítéld meg kegyelmesen, s engedj a túlvilágban kegyes elfogadást találnom. Amen.⁸⁰

2.

Damjanich imájának másolata a Hadtörténelmi Múzeum Kéziratos Emlékanyag-gyűjteményében – A.) változat

Gebethvor meiner Hinrichtung vom 5n auf den 6n Oktober 1849

Her[r]scher des Weltalls zu dir erhebe ich mein Flehen!

Du hast mich gestärkt in der fürchterlichen Scheidestunde von meiner Gattin, stärke mich auch⁸¹ fortan o Vatter[!]⁸² damit ich die harte Probe, den entehrenden schmählichen⁸³

⁶⁸ Lakatos 1881. I. 224. „Mindenségnek Ura”

⁶⁹ Lakatos 1881. I. 224. „hozzád emelem”.

⁷⁰ Lakatos 1881. I. 224. itt megváltoztatta a szórendet.

⁷¹ Lakatos 1881. I. 224. „erőteljesen”.

⁷² Lakatos 1881. I. 224. „Mindenható”.

⁷³ Lakatos 1881. I. 224. „megállani”.

⁷⁴ Lakatos 1881. I. 224–225. „... s némely kétes harcokból védő karod által menekültem meg sértetlenül. / Legyen neved áldott örökké.”

⁷⁵ Lakatos 1881. I. 225. „veszedelemtől”.

⁷⁶ Lakatos 1881. I. 225. „Intézd az uralkodó szívét a hátramaradott bajtársak iránti kegyességre...”.

⁷⁷ Lakatos 1881. I. 225. „hogy ő nekem adott szavát 'hogy sorsát hitének erejével alázatosságban fogja elviselni' – beválthassa”.

⁷⁸ Lakatos 1881. I. 225. „veszedelembé sodort”.

⁷⁹ Lakatos 1881. I. 225. „előrted”.

⁸⁰ Sujánszky 2007. 75–76.

⁸¹ Egyes változatokban ez a szó hiányzik. Thim é. n. 238.

⁸² Szögletes zárójelben a közlő megjegyzései találhatók.

⁸³ Két másolatban „schrecklichen” szerepel. MNL OL R 306 Katonai iratok 1. d. 1. tétel. Damjanich János iratai. MNM Könyvtára Levéltári Növendékszám 1903/82, illetve 1904/62 volt.

Tod, kräftig und als Mann bestehen kann. Erhöre o Allgüttiger⁸⁴ meine sehnstichtige Bitte! Du hast o Vater in Schlachten und Gefechten mich geleitet,⁸⁵ hast sie mich bestehe[n], und aus manchen zweifelhaften Kampf durch deine schü[t]zende Hand unversehrt heraus treten[!] lassen, gepriesen sei dein Name in Ewigkeit. Beschü[t]ze Allmächtiger! mein ohne dieß unglückliches Vaterland,⁸⁶ von fernerer⁸⁷ Unglück, lenke⁸⁸ das Herz des Monarchen zur Milde für die rückbleibenden Leidensgefährten,⁸⁹ und leite durch deine Weisheit den Willen desselben zum Wohl der Völker. – Gebe o Vater! Kraft meiner arme Emilie damit sie das mir gegebene Wort – ihr Loos in Demuth mit Hülfe ihres Glaubens, zu ertragen löse. – Segne Arad, segne⁹⁰ das arme ins Unglück gestürzte Ungarland!⁹¹ Du kennst o Herr⁹² mein Herz und ein [!] jeder meiner Schritte ist dir bekannt, richte mich nach solchen gnädigst, und lasse mich jenseits eine gnädige Aufnahme finden.⁹³

Amen.

Der Emilie zum Trost.

Dámyánich⁹⁴

3.

Damjanich imájának másolata a Hadtörténelmi Múzeum Kéziratos Emlékanyag-gyűjteményében – B.) változat

Gebeth vor meiner Hinrichtung vom 5ten bis 6ten Octo 849⁹⁵

Her[r]scher des Weltalls[!] zu dir erhebe⁹⁶ ich mein Flehen,

Du hast mich gestärkt in der fürchterlichen Scheidestunde von meiner Gattin; stärke mich auch vortan⁹⁷ O! Vater, damit ich die harte Probe, den entehrenden schmähhlichen⁹⁸ Tod kräftig und alsdan[n] bestehen kann. –

Erhöre o Allmächtiger¹⁰⁰ meine sehnstichtige Bitte du hast O! Vater in Schlachten und Geflechten mich geleitet, hast sie mich bestehen – und aus so manchen zweifelhaften Kampf

⁸⁴ A német változatokban többnyire itt „Allmächtiger” áll, de mint látni fogjuk, az eredetiben „Allgüttiger” szerepel. Thim é. n. 238., HtM Kéziratos Emlékanyag-gyűjtemény 71.478.1/KE, HtM Kéziratos Emlékanyag-gyűjtemény 71.477.1/KE, MNL OL R 306 Katonai iratok, 1 d. 1. tétel. Damjanich János iratai.

⁸⁵ Thim é. n. 238-nál „bewahrt” olvasható, a többi változat az itt szereplő „geleitet”-et használja.

⁸⁶ Egyes változatokban „Land”.

⁸⁷ fernerem

⁸⁸ Thim é. n. 238-nál, továbbá néhány változatban „lenke” helyett „leite” olvasható.

⁸⁹ Thim é. n. 238-nál „Landesgefährten” szerepel, a többi változatban, mint itt „Leidensgefährten”.

⁹⁰ Thim é. n. 238-nál ez a szó hiányzik.

⁹¹ „Ungarland” helyett néhol „Ungarn”, illetve „Vaterland” is áll egyes változatokban.

⁹² Thim é. n. 239-nél „oh Vater”, a többi változatban „oh Herr” olvasható.

⁹³ A legtöbb német nyelvű változatban: „und lasse mich jenseits eine gütige Aufnahme finden”, ami azonban eltér az eredeti változattól.

⁹⁴ Damjanich nevét a legtöbb másoló „ts”-sel írta, az itt olvasható változat ritkán fordul elő a másolatok között. HtM Kéziratos Emlékanyag-gyűjtemény 0.028/Em. 1813–1888-ig gyártott Nash Mills papírra írt másolat.

⁹⁵ Október 1849.

⁹⁶ Weltt{h}alls... erhebe[n]. A {}-be tett betűket kivakarták.

⁹⁷ fortan

⁹⁸ Két másolatban „schrecklichen” szerepel. MNL OL R 306 Katonai iratok 1. d. 1. tétel. Damjanich János iratai. MNM Könyvtára Levéltári Növéndékszám 1903/82, illetve 1904/62 volt.

⁹⁹ A német nyelvű másolatok többségében itt „als Mann” olvasható.

¹⁰⁰ Néhány változatban és az eredetiben is „Allgüttiger”, szerepel, s Lakatos Ottó első fordítása is erre utal.

durch deine schützende Hand unversehrt heraustreten lassen – gepriesen sei dein Name in Ewigkeit.

Beschütze Allmächtiger mein ohnedies unglückliches Land¹⁰¹ vor ferneren Unglück leite¹⁰² das Herz des Monarchen zur Milde für die rückbleibenden Leidensgefährten,¹⁰³ und leite¹⁰⁴ deine Weisheit, den Willen desselben zum Wohle der Völker.

Gebe O! Vater Kraft meiner armen Emilie damit sie das mir gegebene Wort ihr Loos in Demuth mit Hilfe ihres Glaubens, zu ertragen – löse.¹⁰⁵

Segne Arad.

Segne das arme ins Unglück gestürzte Ungarn!¹⁰⁶ Du kennst O! Herr¹⁰⁷ mein Herz und ein jeder meiner Schritte ist dir bekannt, richte nach solchen gnädigst, und laße mir jenseits eine gnädige Aufnahme finden.

Amen.
Damjanits¹⁰⁸

4.

Damjanich imájának másolata a Hadtörténelmi Múzeum Kéziratos Emlékanyag-gyűjteményében – C változat

Gebeth vor meiner Hinrichtung vom 5ten auf den 6ten Oct 1849

Herrscher[!] des Weltthalls¹⁰⁹ zu dir erhebe ich mein Flehe, Du hast mich gestärkt in der fürchterlichen Scheidestunde von meiner Gattin, stärke mich auch vortan¹¹⁰ O! Vater, damit ich die harte Probe, den entehrenden schmachlichen¹¹¹ Tod kräftig und alsdann¹¹² bestehen kann.

Erhöre O Allmächtiger¹¹³ mein[e] sehnstichtige Bitte! Du hast O! Vatter in Schlachten und Geflechten mich geleitet, hast sie mich bestehe – und aus so manchen zweifelhaften Kampf, durch deine schützende Hand unversehrt heraustreten lassen – gepriesen sei dein Name in Ewigkeit.

Beschütze Allmächtiger, mein ohnedies unglückliches Land¹¹⁴ vor ferneren Unglück, leite¹¹⁵ das Herz des Monarchen zur Milde für die rückbleibenden Leidensgefährten, und leite [durch] deine Weisheit den Willen desselben zum Wohle der Völker.

¹⁰¹ Egyes változatokban „Vaterland” szerepel, míg az eredetiben „unglückliche[s] Land”.

¹⁰² Thim é. n. 238-nál, valamint néhány további változatban „lenke” helyett „leite” olvasható.

¹⁰³ Thim é. n. 238-nál „Landesgefährten” szerepel, a többi változatban, mint itt „Leidensgefährten”.

¹⁰⁴ durch

¹⁰⁵ A másik változatban itt nincs bekezdés.

¹⁰⁶ „Ungarn” helyett néhol, „Ungarland” illetve „Vaterland” is áll egyes változatokban.

¹⁰⁷ Thim é. n. 239-nél „oh Vater”, a többi változatban „oh Herr” olvasható.

¹⁰⁸ Damjanich nevét a másolók többsége „ts”-sel írta. HtM Kéziratos Emlékanyag-gyűjtemény 71.478.1/KE Másolat.

¹⁰⁹ Herrscher des Weltalls.

¹¹⁰ fortan

¹¹¹ Két másolatban szövegromlás következtében „schrecklichen” szerepel. MNL OL R 306 Katonai iratok 1. d. 1. tétel. Damjanich János iratai. MNM Könyvtára Levéltári Növendékszám 1903/82, illetve 1904/62 volt.

¹¹² Elírás „als Mann” helyett.

¹¹³ Néhány változatban és az eredetiben is „Allgütiger” szerepel, s Lakatos Ottó első fordítása is erre utal.

¹¹⁴ Néhány változatban szövegromlás miatt „Vaterland” olvasható.

¹¹⁵ Thim é. n. 238-nál, valamint néhány változatban „lenke” helyett „leite” olvasható.

Gib O! Vatter¹¹⁶ Kraft meiner arme Emilie damit sie das mir gegebene Wort - ihr Loos, in Demuth, mit Hilfe ihres Glaubens zu ertragen - löse.

Segne Arad.

Segne das arme ins Unglück gestürzte Ungarn!¹¹⁷ Du kennst O! Herr¹¹⁸ mein Herz, und ein jeder meiner Schritte ist dir bekannt, richt[e] nach solchen gnädigst[!], und laße mir jenseits eine gnädige Aufnahme finden.

Amen.
Damjanits¹¹⁹

5.

Damjanich imájának eredeti, ceruzával lejegyzett változata az Aradi Ereklyemúzeumban

Gebeth

vor meiner Hinrichtung von 5-ten¹²⁰ auf den 6-ten Oktober 1849.

Herrscher des Weltalls zu dir erhebe ich mein Flehen! Du hast mich¹²¹ gestärkt in der fürchterlichen Scheid[e]stunde, von meiner Gattin¹²² – stärke mich auch fortan o Vater damit ich die harte Probe – den entehrende[n] schmähhlichen Tod kräftig und als Mann bestehen kann. Erhöre o Allgüttiger¹²³ meine sehnstichtige Bitte! Du hast o Vater in den Schlachten und Gefechten mich¹²⁴ geleitet, – hast sie mich bestehen – und aus¹²⁵ manchen zweifelhaften Kampf durch deine schützende Hand unversehrt heraustreten lassen, gepriesen sey dein Name in Ewigkeit!

Beschütze Allmächtiger! mein ohne dieß unglückliche[s] Land vor fernere[n] Unglück – lenke das Herz des Monarchen zur Milde für die rückbleibenden Leidensgefährten, und leite durch dein Weisheit den Willen desselben¹²⁶ zum Wohl[e] der Völker. Gebe o Vater! Kraft meiner armen Emilie, damit Sie das mir gegebene Wort: ihr Loos in Demuth mit Hilfe ihres Glaubens zu ertragen löse. Seegne¹²⁷ Arad! seegne das arme in[s] Unglück gestürzte Ungarnland! – Du kennst o Herr mein Herz – und ein jeder meiner Schritte ist dir bekannt, richte mich nach solchen gnädigst, und lasse mich¹²⁸ jenseits eine Gnädige Aufnahme finde[n].

Amen.
Damjanich
Der Emilie zum Trost!¹²⁹

¹¹⁶ Másik változatban itt: „Gebe o Vater”.

¹¹⁷ „Ungarn” helyett néhol, „Ungarland” illetve „Vaterland” is áll egyes változatokban. Az eredetiben „Ungarnland” olvasható.

¹¹⁸ Thim é. n. 239-nél „oh Vater”, a többi változatban „oh Herr” olvasható.

¹¹⁹ HtM Kéziratos Emlékanyag-gyűjtemény 71.477.1/KE. Másolat.

¹²⁰ Hermann 2012. „vom 5-ten”.

¹²¹ Hermann 2012. „mich” helyett „mir”.

¹²² Ezután kihúzza: „Abschied nehmen”.

¹²³ Hermann 2012. „Allgüttiger” helyett „Allmächtiger”. A fordításban viszont „legfőbb jó” szerepel.

¹²⁴ Ez a személyes névmás a kéziratban betoldás.

¹²⁵ Hermann 2012-ben itt egy kéziratban nem szereplő határozószó olvasható „so”.

¹²⁶ Ugyanitt kihúzza: „des Monarchen”.

¹²⁷ „Segne” helyett.

¹²⁸ Hermann 2012. „lasse mich” helyett „laße mir”.

¹²⁹ Complexul Muzeal Arad Aradi Ereklyemúzeum MR 1385. Ceruzával írt eredeti kézirat.